

Nedir bu melodi?

Mehmet Okonşar

13 Temmuz 2007

YAYIN: Oyun Dergisi Sayı: Ağustos yada Eylül 2007

Pekçok dinleyiş için müzik ile özdeşleştirdiği “melodi” nedir? Neden bu kadar önemlidir? Melodisiz müzik olur mu? Birtakım kuralları var mıdır? Tarihî çağlar boyunca değişmiş ve evrim göstermişmidir? Ünlü melodiler bestelemenin yöntemleri, kuralları var mıdır?

Pekçok müziksever için melodi denince müzik demektir. Aslında bu tanıma katılan sayısız büyük besteci de bulunmaktadır. Örneğin **Ravel** ve **Messiaen** için melodi, bestenin en önemli unsurudur.

Peki melodi bu kadar önemliyse neden piyano ya oturup tuşlara rastgele basarak güzel bir melodinin ortaya çıkmasını bekliyoruz? Ne de olsa bir oktavdaki 12 ses arasında kaç tane işe yarar kombinasyon olabilir ki?

Bunun yanıtı o pek iyi bilinen şempanze örneğidir. Bir Shakespeare piyesini ortaya çıkarmak için, tuşlara rastgele basarak kaç tane şempanze ve kaç tane yazı makinesi gerekir? Kimileri bunu hesaplamışlar! Bir yazı makinesinin tuşlarının sayısını, ...*olmak ya da olmamak, işte tüm sorun burada...* deyişinin İngilizce'deki 40 harfini yerli yerinde kullanmak için şempanzelerimize trilyon * trilyon * trilyon * trilyon yıl gerekeceğini ortaya çıkarmış!

Üstelik bir melodiye oluşturan etmenlerin sayısı, Shakespeare'in yukarıdaki cümlesini bir yazı makinesinin tuşlarına rastgele basarak ortaya çıkarmayı kolay gösterecek kadar karmaşıktır. Melodiye oluşturan notaların bir de kendilerine özgü ritimleri ve dinamikleri vardır. Tüm bunlar dikkate alındığında, sekiz ölçülük sade bir melodiye oluşturabilecek nota kombinasyonları sayısı gittikçe başdöndürücü rakamlara ulaşmaktadır.

Bu bakımdan hiçbir besteci, rastgele biçimde, bu sonsuza yakın kombinasyonlar arasında kısa bir süre dahi olsa dolaşarak birşeyler bulmaya çalışmaz, bu anlamsız olur.

Bir büyük melodi aslında şaşırtıcı bir doğa harikası gibidir. Nasıl bir beynin sayısız ve sonsuz görünen kombinasyonlar arasında bunu yaratmış ve ortaya çıkarmıştır?

Neden bu kadar bol bulunan müzik teorisi kitaplarında, armoni, kontrpuan ve benzeri konularda bu kadar çok açıklamalar, yöntemler, egzersisler varken, melodi konusunda ya hiçbir ipucu bulunmamaktadır ya da aşağıda gördüğümüz, son derece ilkel yöntemler ve kurallar verilmekle yetinilmiştir?

≈

Araştırmamızı daha ileri götürmeden önce, aşağıda kullanacağımız birtakım değişkenleri belirleyelim ve bunu yaparken de Melodi'ye olan yaklaşımımızın ipuçlarını verelim.

Melodi, aralıklardan gelen seslerin oluşturduğu bir *trajectory*, güzergâh yada yörüngedir.

Zihnimiz, melodinin oluşturduğu bu grafiği algılasa ve bunu ilgi çekici, tutarlı, anlamı ve biçimi (formu) olan bir grafik olarak algılasa işte o zaman “güzel bir melodi” duyguunu ifade ederiz ve bunu hatırlayabiliriz.

Bu kısa araştırmamızda uzun yıllar önce yazmış olduğum, ne yazık ki yalnızca MS Windows™ ortamında çalışan küçük bir uygulama kullanacağız. *DrawMelody* adındaki ücretsiz yazılımı www.okonsar.com sitemden¹ temin edebilirsiniz.

≈

Melodi incelemelerimize girmeden önce ilk olarak bir melodinin çocuklarda nasıl algılandığını inceleyelim. Altı yaşlarında bir çocuğun melodik *contour*'ları (grafik biçimleri) algıladığını ve tanıdığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra, aynı melodinin transpoze² edilmesi durumunda çocuk, melodiyi aynen tanımaktadır. Bu bulgu, melodinin bir sesler dizisi şeklinde değil, seslerin arasındaki aralıkların oluşturduğu bir grafik biçimde algılandığını ve anımsandığını kesin olarak kanıtlamaktadır.

Yetişkinlerde yapılan testlerde ise, bilinen bir melodinin notaları arasına rastgele yabancı notalar serpiştirildiğinde, bilinen melodi çok net bir biçimde tanınmaktadır. Demek ki melodi algılaması, tümten *Gestalt* prensiplerine uygun bir biçimde bir *biçimsel, formel* algılama şeklidir.

Bunun yanı sıra, gene araştırmalar göstermiştir ki, bilinen bir melodinin yalnızca ritimlerinin tek bir ses verilerek söylenmesi durumunda melodi tanınmaktadır ancak melodinin gerçek sesleri farklı ritimlerde söylenildiğinde ise melodi tanınmamaktadır.

Melodinin kavranmasında bir diğer önemli husus ise içinde yaşadığımız kültürel çevrenin alıştırdığı algılama kalıplarıdır. Bizden çok uzak bir kültürün melodi kavramı bize, gene, çok “uzak” görünecektir. Bunu anlamak için Uzak-Doğu, Eskimo, Papua gibi kültürlerin melodilerini dinlemek yeterli olacaktır.

¹http://okonsar.fcpages.com/MehmetWEB_EN/Software/DrawMelody.zip

²Nota aralıklarının aynı kalmak şartıyla, melodinin başka bir sese kaydırılması işlemi

$\approx$

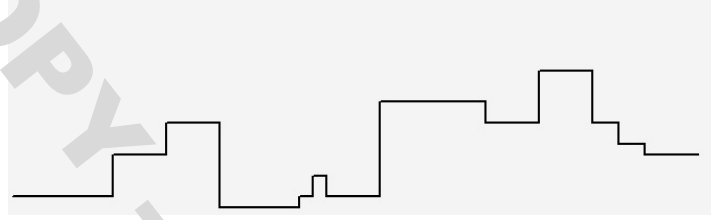
The first staff of music is in treble clef, 2/4 time, and D major. It contains the first line of the melody, starting with a quarter note D4, followed by eighth notes E4 and F#4, a quarter rest, eighth notes G4 and A4, a quarter rest, eighth notes B4 and C5, a quarter note D5, and a quarter note C5. The line ends with a double bar line and a repeat sign. The second line begins with a key signature change to B minor (indicated by a B-flat), followed by a half note B3, a quarter note A3, and a quarter note G3. The final two measures are triplet eighth notes: F#3, E3, and D3.

Year	Number of people (millions)
1970	80
1971	80
1972	82
1973	85
1974	85
1975	82
1976	82
1977	85
1978	88
1979	90
1980	100
1981	100
1982	95
1983	95
1984	98
1985	100
1986	100
1987	105
1988	105
1989	105
1990	105
1991	105
1992	105
1993	105
1994	105
1995	105
1996	105
1997	105
1998	105
1999	105
2000	105
2001	105
2002	105
2003	105
2004	105
2005	105
2006	105
2007	105
2008	105
2009	105
2010	105

3

Şekil 3: W. A. Mozart *Piyano Sonatı Do Maj. KV545*

Şekil 4: W. A. Mozart *Piyano Sonatı Do Maj. KV545*

≈

Bu çok popüler iki melodide geçen psikolojistlerinin, geçtiğimiz yüzyılın sonlarında formüle ettikleri temel kuramların uygulamaları açıkça görünmektedir.

Yüzyılın başlarında Almanya’da Wertheimer, Koffka ve Köhler tarafından geliştirilen *Gestalt* teorisi etrafımızdaki dünyayı kavrayışımıza ilişkin birtakım kurallar ortaya koymuştur.

Bunlardan bir tanesi *Bütünleştirme Yasası*¹’ne göre, zihnimiz, algıladığımız biçimleri bütünleştirmek ister. Bu bakımdan bir melodide yer alan geniş aralıklar, bu kurala aykırı olduğundan melodinin bütünlük algılamamızı zorlaştırır.

Bir diğeri *Doğru Süreklilik Yasası*² ise, algılarımızın belirli bir biçimde yönlendirilmiş fragmanları bütünleştirmeye çalışacağını belirtir. Bu da, melodi algılanmasında doğrulanmaktadır.

≈

Peki melodi hep aynı, katı ve değişmez kurallara mı uymaktadır? Ancak tüm diğer alanlar gibi, müzikte olduğu kadar, melodide de bir gelişme, evrim ve dönüşümler görünebilir mi?

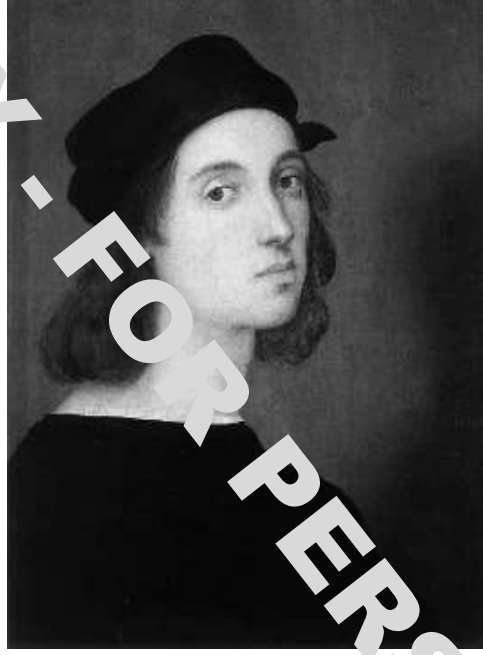
Yukarıda belirtilen tipte *Gestalt* yasalarına uygun, algılanması kolay, “klasik” melodi tipi birtakım teorisyenler tarafından değişmez ve “evrensel” olarak tanımlanmıştır ancak, gerek bizi etkileyen Batı kültüründen uzaklarda gelişmiş olan kültürlerde, gerekse çağdaş müziğin evrim ve devrimlerinde bu kuramların, mutlak ve değişmez olmadıkları açıkça ortaya çıkmıştır.

¹ *The Law of Completeness*

² *The Law of Good Continuation*

Bunu daha iyi açıklamak için resim sanatından birtakım örneklere bakmak yeterlidir.

Yukarıdaki “Pembe Panter” ve Mozart melodilerine uygun olarak, *doğru simetri* korunarak yapılmış bir Raffaello portresini incelersek, burada, oranların ve simetrik dengelerin hassas bir biçimde korunduğunu ve esere yansıdıklarını görürüz.

Şekil 5: Raffaello Sanzio, 1483-1520, portre

Tüm sanat dallarında yadsınamaz biçimde oluşan estetik, müzikte ve melodide olduğu kadar, resim sanatında da biçimlerin (formların) ifade zenginliği amaçlı olarak, adeta genişlemesine ve geometrilerin çeşitli dönüşümlere uğramasına yol açmıştır.

≈

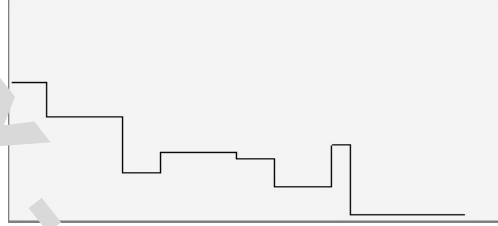
Bu gelişimi, üstelik hemen hemen eşzamanlı olarak ortaya çıkan, günümüze daha yakın bir melodide ve bir tabloda görelim.

Arnold Schönberg, kuşkusuz müziğin en büyük bestecilerinden ve aynı zamanda en büyük devrimcilerindendir. Aşağıdaki melodi ve bunun grafik gösterimi, yukarıdaki Mozart ve Mancini örnekleriyle kıyaslandığında grafiklerdeki değişim açıkça görünmektedir.

Grafikten de görüleceği gibi melodi, burada basamaklı bir iniş izlemektedir ve daha “klasik” bir melodiden beklenebilecek simetri burada bulunmamaktadır.

Şekil 6: A. Schönberg *Piyano Konçertosu* op.42, Birinci bölüm

Şekil 7: Arnold Schönberg *Piyano Konçertosu* op.42, birinci bölümün birinci teması

Bu melodiye koşut olarak ele alınabilecek bir tablo ise, Schönberg ile çağdaş sayılabilecek olan A. Clemente Modigliani'nin (1884-1920) bir eseridir.

Şekil 8: Amedeo Clemente Modigliani (1884-1920)

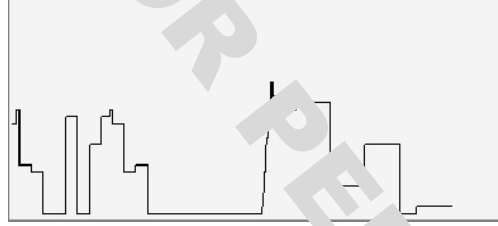
~

Ya melodisiz müzik olur mu? Kimilerine göre kesinlikle olmaz, izlenecek bir “çizgi” olmazsa dinleyenler sıkılacaktır diye düşünenler vardır. Ancak yeni plastik sanatlarda ve müzikte yaşanan evrimler, pekala *soyut* resimler olarak birer çizgi gibi melodisiz müzikler de olabileceğini kanıtlamıştır.

Şaşırtıcı bir örnek, günümüzün en önemli bestecilerinden Luciano Berio’ya aittir.

Şekil 9: Luciano Berio (1925-2003) *Sequenza N.9b per sassofono alto*

Şekil 10: Luciano Berio (1925-2003), *Sequenza N.9b* Alto Saksofon Solo için

Grafikten de görülebileceği gibi artık burada melodiden söz etmek, en azından klasik anlamıyla, mümkün değildir.

Burada artık, yalnızca çizgiler ve biçimlerden söz edilebilir. Bu ise bizi doğrudan soyut resmin en önemli teorisyenlerinden olan Wassily Kandinsky (1866-1944)’ye götürmektedir.

Şekil 11: Wassily Kandinsky (1866-1944) *Transverse Line* 1923

Çizgiler, biçimler ve şekiller ile objeler soyutlanmıştır. Tıpkı Berio örneğindeki melodinin “soyutlanması” gibi. Artık klasik yapıtlarda görünen mükemmel simetriler, klasik öğeler bulunmamaktadır ve bu eserlerin dinleyicileri ya da izleyicileri, farklı biçimde bu eserlere yaklaşmalıdırlar, klasik eserlerde aradıkları özellikleri burada bulamayacaklardır.

Sanat, etrafımızdaki herşey gibi değişmekte ve evrimleşmektedir. Belki etrafımızdaki herşeyden daha bile hızlı değişmekte ve evrimleşmektedir. Sanat izleyicisi, dinleyicisi (hatta “tüketicisi”) ise bu değişime yabancı kalmamalı ve zamanının sanatını algılamak için gereken entellektüel birikimi, ön çalışmayı ve gereken yerde yılmayan azmle yaklaşmalıdır.

Bu farklı yaklaşımı sağladıkları takdirde günümüz yaratıcılarının da, “klasikler” kadar büyük yaratıcılar oldukları, örnekler ve bu eserlerden de, tıpkı klasik eserlerden aldıkları kadar büyük bir şey alacaklardır.

İletişim:

Mehmet Okonşar

piyanist-besteci-orkestra şefi

T. C. Kültür Bakanlığı Solist Sanatçısı,
Başkent Üniversitesi Konuk Öğretim Görevlisi

İsnevi Sok. 46/15 TR 06690 - Ankara Türkiye
Tel. + 90 (312) 438 09 17 - GSM. + 90 (533) 767 18 99

www.okonsar.com

mehmet@okonsar.com